

על אחריותם של בוגרי ובוגרות הפקולטה למשפטים

יוסף אדרעי*

כבוד שר המשפטים, מר מאיר שטרית; מר סלם ג'וברן, ממלא מקום רקטור האוניברסיטה; חברותי וחברי לסגל ההוראה, בוגרות ובוגרים יקרים, הורים, בני משפחה, מורי ומורותי. לפני כארבע שנים קיבלנו את פניכם כתלמידות וכתלמידים חדשים ונרגשים, כשהעתיד לוט בערפל. השופט חיים כהן, אחד מענקי הרוח שעוד נותרו בחברה הישראלית ושאנו כולנו שולחים לו מכאן איחולי בריאות שלמה, קיבל את פניכם בבואכם לעולם המשפט הקסום באלו המלים:

אתם נכנסים לבית מדרשכם בשעת צרה ומצוקה לישראל. מצד מנהיגים פוליטיים ודתיים רואים ושומעים אנו זלזול בוטה בשלטון החוק. חירופים וגידופים על שופטי ישראל היו כמעט לרבר שבשגרה. שלטון המשפט עומד בסכנה להישחת מפני שלטון הכוח, שלטון הדת, שלטון הלאומנות. המוני העם נגררים על נקלה אחרי האלימות וגסות הרוח והאמונות הטפלות שהן באופנה היום – והן באופנה משום שהמונים אלה הם הבוחרים. אם תרשו לי לתת לכם היום את שיעורכם הראשון במשפט, אומר את זאת בלבד: הצדק, שכולנו שואפים אליו ושהוא המטרה האמיתית והאחרונה של כל המשפט, לעולם אינו יכול להיעשות בדרכים בלתי צודקות – והוא משום שגם המטרה הנשגבה ביותר לעולם אינה מצדיקה ואינה מקרשת אמצעים פסולים?

והרברים אינם אלא תמציתה של היהדות, כפי שבאה לידי ביטוי בחוונם של נביאי ישראל:

ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי-תרבו תפילה אינני שומע, ידיכם דמים מלאו; רחצו היזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד

* דיקנה היוצא של הפקולטה למשפטים. דברים שנישאו באוניברסיטת חיפה ב-20.11.2001. בטקס סיום הלימודים של מתווך ז של הפקולטה למשפטים.
1. כתציישנה לאחר שנישאה ההרצאה נפטר השופט חיים כהן ביום 10.4.02.
2. חיים כהן, "בפתח לימודי משפט", משפט וממשל ד (תשנ"ח) 345, עמ' 347.

עיני, חידלו הרע; לימדו היטב דירשו משפט...³ ואשיבה שופטיך
 כבראשונה ויועצך כבתחילה, אחרי כן ייקרא לך עיר הצדק קריה
 נאמנה; ציון במשפט תיפדה ושביה בצדקה.⁴

אני דיברתי בנאיביות רבה על השלב השלישי של מלחמת-העצמאות שלנו - על שלב הקרב על התרבות שלנו. אז עוד האמנתי שנמצא את הכוחות הנפשיים לנצח בקרב הזה - ליצור כאן תרבות של עם חופשי המשוחרר מתסכולים ומתסביכים המלווים את עם ישראל מאז ימי ההיסטוריה הכתובה. לצערי, איני אופטימי יותר. הספקות קשים. האם אנחנו בכלל עם או אוסף של שבטים? האם אנחנו מסוגלים לשלוט בעצמנו? להנהיג נורמות ולפעול על-פיהן? לשרטט את האמנה החברתית שלנו באופן שתהיה מקובלת, ישרה, ניתנת ליישום? האם פיתחנו לעצמנו תרבות של שלטון חוק מהותי? האם אנו מבינים שהחוק נועד בראש-ובראשונה להגדיל את רווחתנו? האם למדנו להבין כי בן-תרבות ובת-תרבות מקיימים את החוק לא בגלל הסנקציה המלווה, אלא בגלל ההכרה כי כך נוהגים בני-תרבות? האם הצלחנו לטפח תפיסה של שלטון עצמי, של כנות וישרה? אני בספק רב. אני מבקש להדגיש, כי אין בדברי הבאים משום התייחסות לימין או לשמאל, לדתיים או לחילוניים, להם ולנו. איני מבקש לציין אשמים. אין יותר אשמים ופחות אשמים. ישנה בעיה לקולקטיב הישראלי.

צאו וראו, צאנה וראנה - בקיצור נמרץ - מה עוללנו לעצמנו כקולקטיב בשנים האחרונות? רצחנו את ראש-ממשלתנו; לא הרחננו אותה קבוצה של עסקנים שניסו להשתלט על משרת היועץ המשפטי לממשלה; הפלנו ממשלה אחרי שנה-וחצי; חזרנו והפלנו ממשלה נוספת לאחר תקופה קצרה יותר; בחרנו לנו כראש-ממשלה אדם שנפסל על-ידי ועדת-החקירה ממלכתית לשמש שר-ביטחון; חזינו בהפגנת-אימים נגד בית-המשפט העליון וגשיאו; שינינו את החוק לבחירת ראש-ממשלה מבלי שהיה סיפק בידנו ללמוד היטב את משמעות החוק, את יתרונותיו וחסרונותיו, ביטלנו אותו וחזרנו לשיטה הקודמת בלא כל הסבר רציונלי.

השקר (וישנם המכנים אותו בסלחנות "שקר לבן", כאילו צח הוא כשלג) הפך להיות הנורמה השלטת: האוניברסיטאות המטיפות לחופש הביטוי פוגעות בחופש ההפגנה של הסטודנטים; אנשי שלום, המוכנים לעשות שלום עם כל אויבנו, מרבים ריב ומדון בקהלנו; משרד-החינוך המבקש ללמד את מורשתו של אדם השנוי במחלוקת תרבותית עמוקה בישראל, עוסק בסמלים ובדברים בטלים ומתעלם מהפער ההולך וגובר בין הישגיהם של בוגרי מערכות-החינוך ביישובים ובשכונות מבוססים ובין אלה הבאים משכונות ומיישובים נחותים מבחינה כלכלית; שר-אוצר שידו בכול ואין הוא טורח להשתמש בכלים העומדים לרשותו במשרדו כדי לבצע ניתוח מעמיק לטווח ארוך שישג את המטרה הנכספת של צמצום הפערים החברתיים ההולכים וגדלים; והציווי היהודי המסורתי "היזהרו בבני עניים, כי מהם תצא תורה" מקבל בישראל של המאה הכ"א

3. ישעיהו, א, טו-יז.

4. שם, כו-כו. ראו גם בהמשך, דברי הנביא עמוס (להלן, הערה 5).

משמעות מצמררת, השוכה; ממשלה המחזירה אותנו אחורה, לשנות-החושך, להכרה ממוסדת של שוחד בחירות בכך שהיא – שומו שמים, אדוני שר-המשפטים – מבקשת להתיר מינוי של חברים במרכזי מפלגות כדירקטורים בחברות ממשלתיות. אנחנו, רובנו, עם של "תחמנים", עם של "קומבינות". אנו מדברים וקורצים, אומרים דבר אחד ומניחים שכולם יודעים כי אנו מתכוונים לדבר אחר. אנו עדיין פועלים בתחושה שהשלטון נתון בידיים עוינות, של הפריץ, של השולטן התורכי, של הנציב העליון. על-כן אנו פועלים בעקיבות לסיכול כוונותיו של השלטון. לכן אנו חשים שיש למצוא פרצות, לעקוף, לכרסם באשיות השלטון, בסמכות; ואנו שוכחים שהשלטון הוא שלנו. במהלך שנות עצמאותנו לא רק שלא הצלחנו להקים לנו מנהיגי תרבות, אלא שהפקרנו את המעטים שהיו לנו. שלושים שנה ויותר אנו עוסקים בשאלה העקרה, האם להחזיר שטחים או לא להחזיר? כשכולנו יודעים כי אין לנו כמעט שליטה בסוגיה זו; שהרי אם יתמלאו התנאים המתאימים, גם מנהיגי הימין ישיבו הכול, ואם לא – גם השמאל ימשיך להחזיקם. אם יריבינו יכפו עלינו מלחמה, נילחם וננצח; ואם נשתכנע שהם מבקשים להשלים עם קיומנו, נעזור להם להקים מדינה דימוקרטית משלהם. אולם ראו כמה קל ומפתה לעסוק בשאלות עקרות במקום להתמודד ביושר עם שאלות קשות ומורכבות. במקום לעסוק בשאלות קיומיות של התרבות הישראלית, של צמצום העוני והניכור, של גיבוש עם ישראלי, הנחנו לקבוצה מוכת-שיגעון של נביאי-שקר להשתלט על סדר-היום הלאומי שלנו ולהכתיבו. לא למדנו דברי אחרונים ולא הטמענו לקחי ראשונים, כאילו אין היסטוריה, כאילו לא הזוירונו נביאינו:

נפלה לא-תוסיף קום בתולת ישראל, ניטשה על אדמתה אין
מקימה; כי כה אמר ה' אלוקים העיר היוצאת אלף תשאר מאה
והיוצאת מאה תשאר עשרה לבית ישראל; כי כה אמר יהוה לבית
ישראל דרשוני וחיו; ואל תדרשו בית-אל והגלגל לא תבואו ובאר
שבע לא תעבורו בו, כי הגלגל גלה יגלה ובית אל יהיה לאוון...;
ההופכים ללענה משפט, וצדקה לארץ הניחו.⁵

במה אברך אתכם תלמידנו האהובים? שתצליחו בדרכיכם? אני בטוח בכך! בסופו של דבר זכיתם להינוך המשפטי הטוב ביותר הקיים בישראל על-פי קני-מידה עולמיים. אני משוכנע שתצליחו. הישגיהם של הבוגרים שקדמו לכם – כפי שציין זאת גם המשנה לרקטור – מסמנים גם את סיכויי הצלחתכם, אלה מכס שימשיכו כעורכי-דין, כשופטים וכשופטות, כפקידים בכירים במינהל הציבורי, כפוליטיקה, בעולם העסקים ובאקדמיה – אינכם זקוקים לברכתי.

על-כן הרשו לי לברך את העם והחברה בישראל ולאחל להם כי אתם, כמי שעתידיים להשתלב באליטה הציבורית, התרבותית והעסקית של מדינת ישראל, תאמצו תפיסות של "ראש גדול" ותיישמו אותן; שתעדיפו כללים של אתיקה ויושרה על-פני פתרונות פקתיים

5. עמוס, ה, ב-ה, ז בהתאמה.

וערמוניים - פתרונות המביאים אולי לנצחונות קטנים בעימותים קצרי-טווח, אך סוללים את הדרך לתבוסה הגדולה של כלל החברה. אני גם מאחל לחברה הישראלית, שתשכילו לעמוד על משמר שלטון החוק המהותי: שיהיו בכם העוז והאומץ לתנך גם את הלקוחות להבדיל בין טוב לרע ולומר להם: "לא יאה, לא הולם ולכן גם לא יהיה"; שתעמדו בפיתוי ותצליחו לא לתת יד ל"קומבינות", אלא לאמץ כללים של ציווי קטגורי. כולנו כנראה צאצאים של החכם באדם, והוא אשר נשאל על-ידי אלוהים: מה אתן לך? והוא משיב:

ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את-עמך להבין בין טוב לרע, כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה...⁶

והמקרא מוסיף ומספר:

וייטב הדבר בעיני ה', כי שאל שלמה את הדבר הזה; ויאמר אלוהים אליו יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים רבים ולא שאלת לך עושר ולא שאלת נפש אויביך, ושאלת לך הבין לשמוע משפט; הנה עשיתי כדבריך הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך; וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד אשר לא היה כמוך איש במלכים כל ימך.⁷

בוגרות ובוגרים: מי יתן שתדעו להבחין בין טוב לרע, שתדעו לעמוד בפיתויים, שתתמידו ללכת בעקבות לבבכם. שיהיה בכם העוז והאומץ ליישם את הטוב ולדחוק את הרע. שתתרמו את חלקכם החיוני לשינוי החברה הישראלית ולביסוסה על ערכי עצמאות תרבותית אמיתית. עלו והצליחו. תודה רבה.

6. מלכים א, ג, ט.

7. שם, שם, י-יג.